

University of Groningen

Migrant family matters

Rooijackers, Elisabeth Nathanaël

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2017

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Rooijackers, E. N. (2017). *Migrant family matters: Comparing patterns of intergenerational solidarity and partner separation in the Netherlands*. [Thesis fully internal (DIV), University of Groningen]. University of Groningen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

NEDERLANDSE SAMENVATTING

Vanaf de jaren 1960 en 1970 veranderde Noordwest Europa van een regio van emigratie naar één van immigratie. De niet-Westerse migranten die in deze periode aankwamen vormen tegenwoordig, samen met hun nakomelingen, een almaar groeiend aandeel van de bevolking (Van Mol & De Valk 2016). In deze dissertatie kijk ik naar twee actuele thema's in het domein van familierelaties en hoe deze een (mogelijke andere) rol spelen bij migrantengezinnen dan autochtone families. Ten eerste is dit de solidariteit tussen ouders en volwassen kinderen, wat onderwerp van discussie is geworden naar aanleiding van de vergrijzing in Noordwest Europa en de daarmee toenemende zorgkosten. Ten tweede kijk ik naar de verbreking van partnerrelaties onder getrouwde en niet-getrouwde (samenwonende) stellen, een fenomeen wat de laatste halve eeuw zienderogen is gestegen (Kalmijn, De Graaf, Broese van Groenou & Dykstra 2001). Gebruikmakend van Nederland als representatief voorbeeld van een Noordwest Europese samenleving, beantwoord ik in dit proefschrift de volgende overkoepelende vragen:

Welke patronen van intergenerationele solidariteit en verbreking van partnerrelaties vinden we onder de niet-Westerse allochtone en Nederlands autochtone bevolking? En in hoeverre kunnen deze patronen worden verklaard door processen van migratie en acculturatie?

Mijn onderzoek richt zich specifiek op de vier grootste niet-Westerse migrantengroepen in Nederland, wat de Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen zijn. Verder ligt de focus op de rol van vrouwen in familierelaties, met aandacht voor solidariteitspatronen tussen moeders en volwassen kinderen en de prevalentie van scheiding onder vrouwen in het bijzonder. In de vier empirische hoofdstukken (Hoofdstuk 2-5) worden zes vergelijkingen gemaakt die tezamen antwoord geven op de hoofdvragen: tussen autochtone en allochtone Nederlanders uit elk van de vier herkomstgroepen (Hoofdstuk 2, 3 & 5), tussen eerste en tweede generatie migranten (Hoofdstuk 3 & 4), tussen migrantenfamilies die samen in Nederland wonen en transnationale gezinnen (Hoofdstuk 3), tussen migranten die in verschillende mate georiënteerd zijn op Nederland (Hoofdstuk 3), migranten die verschillen qua sociaal-demografische kenmerken (Hoofdstuk 2 & 5) en, tot slot,

tussen migrantenmoeders en kinderen in hoe zij betekenis geven aan familierelaties (Hoofdstuk 4).

Theorie

Het theoretisch kader van deze dissertatie wordt gevormd door een cross-cultureel model van familierelaties: the Model of Family Change (MFC; Kagitçibasi 1996). Dit model omschrijft hoe de specifiek culturele en sociaaleconomische context van Westerse en niet-Westerse samenlevingen andere familiesystemen teweegbrengt, rekening houdend met een onderscheid tussen de praktische en emotionele dimensie van familierelaties. Zo wordt het welzijn van burgers in de meer welvarende, Westerse verzorgingsstaten deels beschouwd als een overheidsverantwoordelijkheid, terwijl culturele normen juist individuele autonomie en zelfredzaamheid aanmoedigen. Hierdoor zouden zich “onafhankelijke” ouder-kind relaties ontwikkelen. In niet-Westerse, rurale samenlevingen, daarentegen, dragen de daar heersende collectivistische normen en beperkte economische welvaart bij aan het ontstaan van een “volledig-wederzijds afhankelijk” familiesysteem”: relaties waarin ouders en kinderen elkaar wederzijds ondersteunen in zowel praktische en emotionele zin. Ten derde legt het MFC uit hoe niet-Westerse familierelaties veranderen als de levensomstandigheden zich verbeteren: terwijl de noodzaak voor praktische hulp vermindert, blijft emotionele gehechtheid van grote betekenis. Het idee is dat er zo “emotioneel-wederzijds afhankelijke” relaties ontstaan.

Met name doordat het MFC rekening houdt met hoe veranderende omstandigheden familierelaties beïnvloeden is deze theorie bij uitstek geschikt om migrantenfamilies te begrijpen. Hoewel het model regelmatig is gebruikt om cross-culturele verschillen te verklaren (Baykara-Krumme 2010; De Valk & Schans 2008; Keller et al. 2003; Nauck 2010; Phalet & Güngör 2009), is dit proefschrift het eerste dat de empirische waarde van het multidimensionale karakter van het MFC onderzoekt voor werkelijk gedrag (in plaats van normatieve overtuigingen). Daarnaast verbreed ik de theorie op ten minste vier manieren: door te onderzoeken hoe individuele kenmerken samenhangen met het soort ouder-kind relatie die migranten onderhouden, door de theorie toe te passen op transnationale families, door te kijken naar de betekenisgeving van ouder-kind relaties en, ten slotte, door aandacht te besteden aan de discontinuering van familiebanden in de zin van partners die uit

elkaar gaan.

Onderzoekaanpak

Om niet alleen een breed inzicht te verwerven, maar ook de diepte in te gaan, maak ik gebruik van verschillende typen data en analytische methoden. In de eerste twee studies (Hoofdstuk 2-3) analyseer ik de relaties tussen moeders en volwassen kinderen op basis van survey materiaal van de *Netherlands Kinship Panel Study* (NKPS; Dykstra et al. 2004). Het NKPS is een grootschalig onderzoek naar familiebanden in Nederland dat naast een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking ook een aanvullende steekproef van respondenten met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse achtergrond omvat. In Hoofdstuk 2 gebruik ik de gegevens over het geven en/of ontvangen van praktische en emotionele steun om een empirische typologie van moeder-kind relaties te construeren in Latent Class Analyses. Vervolgens kijk ik hoe vaak deze relatietypen voorkomen per herkomstgroep, levensfase en geslacht van de kinderen. In Hoofdstuk 3 voer ik opnieuw Latent Class Analyses uit, ditmaal om te onderzoeken welke typen relaties migrantenkinderen met hun moeder in het buitenland onderhouden. Daarnaast geven Multinomiale Logistische regressies inzicht in hoeverre moeder-kind relaties worden beïnvloed door de mate waarin migrantenkinderen georiënteerd zijn op Nederland (in zowel uni-nationale als transnationale families).

Het daaropvolgende Hoofdstuk 4 is gebaseerd op één van de kwalitatieve studies die verricht zijn om het NKPS aan te vullen met meer gedetailleerde informatie over familierelaties: *Lonely but not alone: measuring loneliness in migrant samples (Eenzaam maar niet alleen: het meten van eenzaamheid in migrantensteekproeven, De Valk 2012)*. Voor deze studie werden er uiteindelijk 21 migranten van boven de 40 jaar en met een verblijf van minimaal 10 jaar in Nederland geïnterviewd over hun sociale netwerk en de steun die zij gaven, ontvingen of hen ontbrak. In Hoofdstuk 4 presenteer ik de resultaten van een beschrijvende en discours analytische methode, waarmee ik onderzocht welke betekenissen moeders en kinderen aan intergenerationele solidariteit gaven en hoe moeders omgingen met situaties waarin hun verwachtingen conflicterden met de werkelijkheid.

In het laatste empirische hoofdstuk (Hoofdstuk 5) maak ik gebruik van bevolkingsregisterdata uit het *Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden* (SSB; Bakker,

Van Rooijen & Van Toor 2014). Het SSB is een systeem dat meerdere registers op elkaar afstemt en gegevens van verschillende units zoals individuen, huishoudens en gebouwen aan elkaar koppelt. Aangezien ook informatie van verschillende jaren gecombineerd wordt is het mogelijk om personen over tijd te volgen. Hierdoor kon ik met het SSB het uit elkaar gaan van samenwonende stellen onderzoeken, alsmede ook het verhuisgedrag van de vrouwen na een scheiding. Beide onderwerpen analyseer ik met Logistische Regressies, om de rol van herkomst en sociaal-demografische achtergrondkenmerken te achterhalen.

Bevindingen

Solidariteitspatronen tussen moeders en kinderen

In Hoofdstuk 2 vond ik vijf typen moeder-kind relaties die onder zowel allochtoon als autochtoon Nederlandse families voorkwamen. Deze typologie weerspiegelde de familiesystemen van het MFC, inclusief drie variaties van volledig-wederzijds afhankelijkheid (variërend met de wederkerige, opwaartse of respectievelijk neerwaartse richting waarin praktische hulp gegeven werd, gezien vanuit het perspectief van het kind), een emotioneel-wederzijds afhankelijke relatie en een type dat gekarakteriseerd werd door weinig contact en geen onderlinge hulp. De zeldzaamheid van dit laatste type wees er echter op dat het een problematische afstandelijkheid reflecteerde, in plaats van een (normatief gewenste) onafhankelijkheid tussen moeder en kind. Vergeleken met Nederlandse families kwamen volledig-wederkerige moeder-kind relaties vaker voor bij migranten, wat past bij het gegeven dat zij uit sterk familiegeoriënteerde samenlevingen komen. Tegelijk kwamen ook afstandelijke moeder-kind relaties bij hen vaker voor, wat te maken kan hebben met moeilijkheden rondom het migratieproces. Onder autochtone Nederlanders waren juist de minder “traditionele” vormen meer voorkomend: kinderen die praktische steun kregen terwijl ze deze niet gaven, of een relatie waarin emotionele steun prioriteit had boven praktische hulp. Naast herkomst, lijkt de rol van praktische hulp ook samen te hangen met specifieke zorgbehoeftes in bepaalde levensfasen: terwijl vooral jongvolwassen kinderen (18-30 jaar) praktische steun kregen, waren oudervolwassen kinderen (>45 jaar) eerder hulpgevers. Tot slot vond ik dat zonen vaker praktische hulp verleenden aan hun moeder, terwijl dochters deze vaker ontvingen.

In Hoofdstuk 3 paste ik de typologie toe op kinderen wiens moeder in het

buitenland woonde. Deze transnationale moeder-kind relaties namen twee vormen aan: emotioneel-wederzijds afhankelijk en afstandelijk. Het eerste type kwam echter verreweg het meeste voor. Ondanks dat er geen sprake was van regelmatige praktische of financiële steun, viel de geografische afstand dus voor slechts een klein aantal moeders en kinderen samen met een emotionele afstand. Verder gaf dit hoofdstuk inzicht in de uiteenlopende gevolgen van acculturatie op familierelaties. Onder migrantengezinnen die in Nederland woonden, bijvoorbeeld, onderhielden kinderen die positiever tegenover het (hypothetische) idee stonden dat hun kind met een Nederlander zou trouwen vaker een afstandelijke relatie met hun moeder. Acculturatie gemeten in gedrag had het tegenovergestelde effect: kinderen die Sinterklaas vierden hadden eerder een volledig-wederkerige relatie met hun moeder dan degenen die niet meededen aan dit Nederlands nationale feest. In plaats van bewijs te leveren dat een sterke oriëntatie op het vestigingsland tot meer typische “Westerse” familiebanden zou leiden, wijzen deze bevindingen op twee alternatieven: dat de (wellicht uiteenlopende) normen van migrantenouders en kinderen hun relatie kan bemoeilijken én dat het behouden van meer “traditioneel” familiegedrag heel goed kan samengaan met het aannemen van (complementaire) familiepraktijken van het aankomstland. Voor transnationale moeder-kind relaties waren de effecten statistisch gezien insignificant. Niettemin is het interessant dat de richting van de effecten erop wees dat hoe meer kinderen georiënteerd zijn op het vestigingsland, hoe groter de kans is dat zij een afstandelijke relatie onderhouden met hun moeder in het buitenland.

Het kwalitatieve onderzoek van Hoofdstuk 4 gaf belangrijke aanvullende informatie over moeder-kind relaties door te laten zien dat de rol van praktische hulp ook binnen migrantenfamilies verschilt. De mate waarin kinderen praktische hulp gaven aan hun moeder veranderde bijvoorbeeld over tijd. Daarnaast waren verantwoordelijkheden over broers en zussen verdeeld en nam meestal één kind het voortouw. Ook maakte het uit of moeders en kinderen samenwoonden: co-residentie faciliteerde vaak een (tijdelijk) intensief contact en versterkte uitwisseling van praktische hulp. Hoewel samenwonende ouders en volwassen kinderen door veel kwantitatieve studies van onderzoek worden uitgesloten, vond ik dat migrantenfamilies (intergenerationele) co-residentie bespraken als iets normaal, ook wanneer dit voor langere tijd of herhaaldelijk was. Wat betreft affectieve solidariteit bevestigden de resultaten de conclusie van de vorige hoofdstukken dat een emotionele

moeder-kind band belangrijk is voor bijna alle families, ongeacht de aanwezigheid van praktische hulp. In de interviews gaven de respondenten betekenis aan zo'n emotionele band door deze te kwantificeren, in de zin van de hoeveelheid tijd die samen werd doorgebracht. Omgekeerd bespraken moeders afstandelijkheid in termen van weinig contact. Kinderen legden afstandelijkheid echter uit door te verwijzen naar concrete problemen in de relatie die ze bewust probeerden te vermijden, bijvoorbeeld de last van voornaamste hulpgever te zijn.

Ondanks de kritischere blik van moeders naar de hoeveelheid intergenerationeel contact, waren er bijna geen expliciete verwijten naar kinderen te vinden in de interviews. De complexe evaluaties die moeders gaven van de relatie onthulde echter hun moeite om het gedrag van kinderen te verzoenen met verwachtingen of normatieve ideeën over familieverplichtingen. Zulk soort interne spanningen werden opgelost door intergenerationele relaties te bespreken in termen van mogelijkheden en behoeften. De beperkte mogelijkheden van hun kinderen werden “geobjectiveerd” door deze uit te leggen als het onvermijdelijke resultaat van feitelijk tijdsgebrek, een situatie die bovendien typisch “Nederlands” werd genoemd. De behoeften van ouders, daarentegen, werden gepresenteerd als “subjectief” en een weerspiegeling van hun persoonlijke karakter als dankbaar, gemakkelijk en onafhankelijk. Migrantmoeders maakten op deze manier familieverplichtingen afhankelijk van de individuele voorkeuren en mogelijkheden die zowel zijzelf als hun kinderen hadden. Zodoende integreerden ze in hun verklaringen typische “Westerse” en “niet-Westerse” familie-idealen.

Verbreking van partnerrelaties

In Hoofdstuk 5 verschoof de focus van inter-generatiele naar (de verbreking van) intra-generatiele relaties tussen partners. Eén van mijn doelen was het meenemen van achtergrondkenmerken bij het vergelijken van scheidingscijfers onder vrouwen van verschillende herkomst. Het belang hiervan was met name zichtbaar onder Turkse en Marokkaanse vrouwen, waarbij het corrigeren voor leeftijd, burgerlijke staat, het hebben van een partner met dezelfde of andere herkomst, het gezinsinkomen, aantal kinderen thuis, het wonen in een huur of koopwoning en binnen of buiten de vier grootste gemeentes, tot een duidelijke verkleining leidde in de initiële verschillen met Nederlandse vrouwen. Vergeleken met de gewoontes in de

herkomstregio's van Turkse en Marokkaanse migranten, waar trouwen erg gangbaar is en scheiden zeer zeldzaam (Morocco: DHS 2005; Turkey: DHS 2009), duidt dit op relatief hoge scheidingsaantallen. Bovendien kwam uit elkaar gaan vaker voor onder tweedegeneratie dan eerst-generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen. Voor Surinaamse en Antilliaanse vrouwen bracht het corrigeren voor achtergrondkenmerken geen substantiële verandering. Nog steeds bleven zij meer kans hebben op de verbreking van een relatie dan vrouwen uit de overige herkomstgroepen. Daarnaast vond ik geen significant verschil tussen eerste en tweedegeneratie Surinaamse en Antilliaanse vrouwen. Samengenomen wijzen deze uitkomsten erop dat de familiepatronen in Caribische samenlevingen, waar relatief veel stellen ongehuwd zijn en vaker uit elkaar gaan (Emery & Golson 2013; Staker 1992), ook te vinden zijn onder migrantenvrouwen in Nederland.

Naast het uit elkaar gaan van samenwonende stellen, onderzocht ik ook verschillen in residentiele mobiliteit na een scheiding. Alle migrantenvrouwen bleken vaker in het gezamenlijke huis te blijven dan Nederlandse vrouwen. Deze relatieve immobiliteit van migrantenvrouwen hield aan of werd zelfs nog uitgesprokener over generaties. Aangezien sociaal-demografische kenmerken geen verklaring boden lijkt het erop dat er bij migrantenstellen andere factoren een rol spelen in de besluitvorming over wie van de partners verhuisd na een scheiding, dan bij autochtoon Nederlandse koppels. Het zou kunnen dat er andere normatieve verwachtingen zijn of dat migrantenvrouwen een specifiek belang hebben om te blijven, bijvoorbeeld vanwege hun sociale netwerk in de buurt.

Wetenschappelijke relevantie

Het Model of Family Change en verder

De hoofdstukken over moeder-kind relaties demonstreerden de empirische waarde van het theoretische Model of Family Change (MFC; Kagitçibasi 1996), door twee basisaannames te bevestigen: dat wederzijdse praktische hulp een centralere rol speelt in niet-Westerse allochtone dan Westerse autochtone gezinnen, maar dat migratie niettemin het belang van praktische steun in families vermindert terwijl emotionele banden aanwezig blijven. Daarnaast vullen mijn deelstudies de theorie op verschillende manieren aan. *Ten eerste* bood het kwalitatieve onderzoek (Hoofdstuk 4) verdiepend inzicht in de manier waarop praktische hulp minder belangrijk kan

worden in migrantenfamilies. De ongelijke verdeling van verantwoordelijkheden tussen broers en zussen duidt bijvoorbeeld op een centralisatie van taken rondom één kind. Daarnaast kan de hoeveelheid steun die migrantenouders van kinderen ontvangen over tijd veranderen, door ingrijpende gebeurtenissen als ziekte of emigratie, de keus van kinderen om zich terug te trekken of door afwisselende periodes van co-residentie. *Ten tweede* vond ik een type moeder-kind relatie die voor de MFC van toegevoegde waarde kan zijn. In tegenstelling tot de aanname dat affectieve banden intact blijven, wijst deze “afstandelijke” relatie erop dat familiebanden ook kunnen bekoelen. Eerdere studies in de migratieliteratuur die de nadruk hebben gelegd op problematische gevolgen van het migratieproces (Birman & Poff 2011; Foner & Dreby 2011; Phinney & Vedder 2006) kunnen wellicht bruikbaar zijn om meer inzicht in dit afstandelijke relatietype te verwerven. *Ten derde* heb ik het MFC toegepast op transnationale families. Hoewel een toenemend aantal studies laat zien dat migranten vaak geëngageerd blijven met het land van herkomst (Bryceson & Vuorela 2002; Levitt & Schiller 2004), zijn transnationale relaties tussen ouders en volwassen kinderen nog nauwelijks onderzocht. Mijn studie wees uit dat, evenals bij migrantenfamilies die samen in Nederland wonen, een affectieve moeder-kind band voor de meeste transnationale gezinnen van belang blijft.

Samengenomen duiden de resultaten van Hoofdstuk 2-4 erop dat migratie een verschillende impact heeft op de praktische en emotionele dimensie van moeder-kind relaties. De rol van praktische hulp lijkt sterk verbonden te zijn met de condities waarin men opgroeit en leeft. Deze dimensie is daardoor vatbaar voor (plotselinge) veranderingen in de levensomgeving van gezinnen. Een emotionele moeder-kind band lijkt daarentegen een algemene deler van families te zijn, ongeacht herkomst en omstandigheden. Dat gezegd hebbende, voegt Hoofdstuk 4 een nuance toe door te laten zien dat hechte banden nog niet betekenen dat er geen enkele spanning in de relatie is. De gecompliceerde gevoelens van met name moeders gaven een complexer en reëler beeld van affectieve relaties en de ambivalentie die deze kunnen bevatten. Tegelijk wordt het beeld van problematische migrantenfamilies genuanceerd door erop te wijzen dat spanningen lang niet altijd gelijk staan aan een breuk in relaties.

Normen versus gedrag

Voorgaand migratieonderzoek heeft zich met name gericht op familiewaarden en

geconcludeerd dat migranten en hun nakomelingen de normen van het herkomstland blijven onderschrijven (Carnein & Baykara-Krumme 2013; Fuligni, Tseng, & Lam, 1999; Schans & De Valk, 2011). Mijn studies geven echter aan dat het daadwerkelijke gedrag van migranten en autochtone families niet zoveel verschilt. Het idee dat niet-Westerse migranten bepaalde overtuigingen behouden en tegelijk hun gedrag aanpassen is niet makkelijk verenigbaar met de gewoonlijke aanname dat normatieve verandering vooraf gaat aan gedragsverandering (e.g. Fishbein & Azjen, 1975). Niettemin zijn er minstens drie alternatieve verklaringen voor deze bevinding. *Ten eerste* worden handelingen niet enkel beïnvloed door attitudes, maar ook door concrete omstandigheden, zoals het MFC theoretiseert en de interviews in Hoofdstuk 4 bevestigen. Bovendien liet ik zien dat praktisch gemotiveerde gedragsveranderingen uiteindelijk zelfs kunnen leiden tot een aanpassing van overtuigingen. *Ten tweede* suggereren de bevindingen van Hoofdstuk 3 dat (misschien onverwachte) compatibele elementen van het herkomst en aankomstland eraan kunnen bijdragen dat migranten makkelijker nieuwe gedragsvormen overnemen. Zowel in de wetenschap als in het publieke debat is er een neiging om over culturen te denken in tegenstellingen. Deze gedachte laat het dynamische karakter van cultuur en de veranderingen die voortkomen uit het contact met andere denkbeelden of handelwijzen echter onderbelicht. In dezelfde lijn kan, *ten derde*, de combinatie van een continuering van normen en verandering in gedrag beter worden begrepen als we acculturatie niet langer zien als een ééndimensionaal proces. Mijn studie (Hoofdstuk 4) gaf aan dat familiewaarden die als typisch Westers en niet-Westers worden beschouwd niet per se twee uitersten van dezelfde schaal vormen. Moeders onderschreven zowel onvoorwaardelijke familieplichtingen als de onafhankelijkheid van hun kinderen. Dit deden zij bovendien binnen een overkoepelend normatief kader waarin deze ideeën consistent en verenigbaar waren.

Migratie en partnerrelaties

Voorgaande studies hebben met name de (in)stabiliteit van stellen met een gemengde herkomst onderzocht (Kalmijn, de Graaf & Janssen 2005; Milewski & Kulu 2014; Smith, Maas & van Tubergen 2012) en, wat betreft migratie, gekeken naar de directe gevolgen van verhuizing (e.g. Boyle et al. 2008). Mijn studie illustreert het belang van het kijken naar partners met eenzelfde migratieachtergrond en rekening te houden

met de mogelijke impact van lange-termijn processen rondom migratie en vestiging. Deze effecten kunnen bovendien verschillen per herkomstgroep. Om deze juist te kunnen interpreteren is het ten eerste zaak om oog te hebben voor de mogelijke variatie tussen niet-Westerse regio's. Waar het onderscheid tussen Westerse en niet-Westerse samenlevingen gepast is voor het begrijpen van ouder-kind relaties, zoals empirisch onderzoek bewijst (e.g. Kagitçibasi, Ataca & Diri 2005; Phalet & Güngör 2009; Trommsdorff & Nauck 2005), is dit niet het geval voor partnerrelaties. Daarnaast is het relevant om te kijken wat de combinatie van de context van het herkomst en aankomstland betekent. Voor Turkse en Marokkaanse vrouwen, bijvoorbeeld, biedt het relatief liberalere Nederland meer mogelijkheden om een scheiding te bewerkstelligen. Surinaamse en Antilliaanse vrouwen, daarentegen, komen uit een samenleving waar scheiding vaker voorkomt en in Nederland zijn er geen sociale of institutionele obstakels die dit gedrag ontmoedigen. Een ander mogelijk vestigingseffect wat verschillend kan uitwerken bij migrantenstellen met een Caribische en Mediterrane achtergrond, heeft te maken met de acculturatie van beide partners. Met name bij stellen die herkomstig zijn uit gebieden waarvan normen rondom partnerrelaties (en de daaraan sterk gekoppelde gendernormen) sterker conflicteren met de gewoontes in Nederland, zou het spanning kunnen geven als één van de partners meer georiënteerd is op het aankomstland.

Maatschappelijke relevantie

In de media en het publieke debat worden autochtone en met name niet-Westerse allochtone Nederlanders dikwijls tegenover elkaar gezet. Een vaak genoemde zorg is dat migranten andere waarden zouden nastreven. Mijn thesis werpt hier een nieuwe blik op door te laten zien dat, in ieder geval wat betreft typische “Westerse” en “niet-Westerse” familienormen, de één de ander niet uitsluit. Migrantenuderen in mijn onderzoek onderschreven het belang van zowel familieverplichtingen als de onafhankelijkheid van henzelf en hun kinderen. Deze gecombineerde idealen zijn in grote lijnen gelijk aan de huidige doelen van het familiebeleid in Nederland, gericht op het bevorderen van de zelfredzaamheid van ouderen en het vergroten van de rol van informele zorg (ten opzichte van overheidshulp). Zorgbeleid zou zich daarom moeten richten op het opheffen van de obstakels die deze families ondervinden om zo familiezorg te stimuleren.

Tegelijk laat mijn thesis zien dat het onderschrijven van andere normen nog niet wil zeggen dat men zich ook anders gedraagt. De overeenkomsten die ik vond tussen Marokkaanse, Turkse, Surinaamse, Antilliaanse en autochtone Nederlanders waren prominenter aanwezig dan de verschillen. Daarnaast bleek er veel variatie binnen en tussen migrantenfamilies te zijn: individuele, sociaal-demografische en levensloopkenmerken, evenals uiteenlopende manieren van omgaan met het migratieproces, hadden allemaal effect op familiegedrag. Deze bevindingen komen overeen met onderzoek uit de Verenigde Staten dat laat zien dat structurele verschillen een belangrijk aandeel hebben in het verklaren van raciale verschillen, bijvoorbeeld wat betreft scheidingsaantallen (Phillips & Sweeney 2006). Wetenschappelijk gezien rijst hiermee de vraag wat eigenlijk de juiste vergelijkingsgroepen zijn om familierelaties in de huidige, cultureel diverse, Westerse samenlevingen te begrijpen. Voor beleidsmakers wil het meer concreet zeggen dat er in eerste instantie aandacht moet worden geschonken aan de levensomstandigheden van gezinnen, of zij nu autochtoon of allochtoon zijn.

Niettemin blijft het van belang om extra oog te hebben voor migrantengezinnen, aangezien zij vaker een kwetsbare, veelal achtergestelde positie in de samenleving innemen. Het aandeel ouderen met een niet-Westerse achtergrond groeit snel. De prognose is dat meer dan 30 procent van de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse migrantengroepen in Nederland 65 jaar of ouder zal zijn in 2060 (Garssen 2011). Migrantenouderen hebben vaak een slechtere gezondheid en daarnaast lopen mantelzorgers in migrantenfamilies extra risico op overbelasting (Van Wieringen 2014). Mijn bevinding dat een affectieve moeder-kind band over het algemeen aanwezig is, duidt erop dat professionals die informele zorgverleners ondersteunen kunnen aansluiten bij deze reeds bestaande emotionele betrokkenheid om de kwaliteit en daarmee duurzaamheid van mantelzorg te verbeteren. Ook wat betreft scheiding is het belangrijk om de precare positie van allochtonen in oogschouw te nemen. Naast economische gevolgen, zouden vrouwen te maken kunnen krijgen met sociale stigmatisatie en uitsluiting. Bovendien wordt de volledige impact van een familietransitie zoals scheiding pas duidelijk als we onze blik verbreden naar de koppeling tussen verschillende levensloopgebeurtenissen. De relatieve immobiliteit van gescheiden allochtone vrouwen kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat ongelijkheden in de kwaliteit van buurt- en woningomstandigheden bestendig worden. In andere woorden, als het uiteindelijke doel is om meer

gelijkheid te creëren in termen van gelijke kansen om een gezond leven te leiden in al haar facetten, inclusief familierelaties, hebben we meer aandacht nodig voor verschillen in de kwetsbaarheid van bepaalde sociale groepen.

